

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نامه بهارستان

مجله بین‌المللی مطالعات و تحقیقات نسخه‌های خطی

سال هشتم و نهم، ۸۷ - ۱۳۸۶

دفتر سیزدهم و چهاردهم

به یاد کاربرگزاری مجمع نسخه‌شناسی متون زبان فارس
به اهتمام مؤسسه ایرانشناسی فرهنگستان علوم اطریش
(دین محرم ۱۳۸۷)

نسخه‌های خطی اسلامی میراث فرهنگی و مایه‌های نامتوسلمانان جهان
نگارستان آن‌ها

نامه بهارستان

مجله بین‌المللی مطالعات و تحقیقات نسخه‌های خطی

کتابخانه، موزه و مرکز اسناد
مجلس شورای اسلامی

سال هشتم و نهم، ۸۷ - ۱۳۸۶
(سالانه)

شماره پیاپی: ۱۴ - ۱۳

شماره استاندارد بین‌المللی: X ۹۱۲-۱۶۰۸

صاحب امتیاز: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

مدیر مسئول: سید محمدعلی احمدی ابهری

سر دبیر: نادر مطلبی کاشانی

مشاوران علمی

اُلگ ف. آکیموشکین	(روسیه)	سید امیرحسین عابدی	(هند)
ایرج افشار	(تهران)	آیمن فؤاد سید	(مصر)
عبدالله انوار	(تهران)	نجیب مایل هروی	(تهران)
آنجلو میکله بیه مونتسه	(ایتالیا)	احمد منزوی	(تهران)
عبدالحسین حائری	(تهران)	علینقی منزوی	(تهران)
فرانسیس ریشارد	(فرانسه)	عارف نوشاهی	(پاکستان)
یوشیفوسا سه کی	(ژاپن)	محمد عیسی ولی	(انگلستان)
ابراهیم شیوخ	(اردن)	یان یوست ویتکام	(هلند)

مشاوران پیشین: اصغر مهدوی (د. ۲۲ اردیبهشت ۱۳۸۳)

لوگو تاپ: برگرفته از خط میرعماد قزوینی (د. ۱۰۲۴ق)

خوشنویسی عبارت پائین صفحه عنوان: امیراحمد فلسفی؛ شعر ماده تاریخ: جلال‌الدین همائی؛ خوشنویسی ماده تاریخ: ناصر جواهرپور

ویراستار فارسی: پریسا کرم رضایی، با همکاری پژمان فیروزبخش / ویراستار و مترجم بخش انگلیسی: محمود امیدسالار

مدیر اجرایی: پانته‌آ رنجبر محمدی

مدیر فنی مجله: محسن طالبی آبکناری / طرح جلد و اجرای طرح‌ها و تصویرها: حسین زریاب / ناظر چاپ: عباس محبوب‌فر

لیتوگرافی: مهدیه؛ چاپ جلد و متن: صنوبر؛ صحافی: معین

تصویر روی جلد: شاهنامه فردوسی، کتابت نسخه: ۹۰۲ق، محل نگاه‌داری: کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ش ۱۱۵۵، اندازه: ۲۲ × ۲۳/۵ سم، (با اجازه و سپاس از کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران)؛ اندرون جلد (طرف راست): قطعه به خط دکتر مهدی بیانی، تذهیب: عبدالله فرادی، اندازه قطعه: ۲۷ × ۲۱ سم (از مجموعه خانوادگی دکتر مهدی بیانی)؛ (طرف چپ): قطعه به خط میرخلیل قلندر، خوشنویس عصر صفویه، اندازه قطعه: ۲۲ × ۱۶ سم (از مجموعه شخصی محمدعلی کریم‌زاده تبریزی، لندن - با لطف و اجازه ایشان)

توزیع و اشتراک: روابط عمومی «نامه بهارستان»؛ گستره توزیع: بین‌المللی

نشانی: تهران - خیابان انقلاب، بین خیابان ابوریحان بیرونی و خیابان دانشگاه، شماره ۱۳۰۴، ساختمان فروردین، طبقه هفتم، واحد ۲۹

نشانی پستی: تهران ۹۵۴-۱۱۱۵۵؛ تلفن: ۱۹ ۱۹ ۹۵ ۶۶ / ۲۴ ۳۲ ۹۵ ۶۶؛ دورنگار: ۷۲ ۹۶ ۴۶ ۶۶

www.majlislib.com ; e-mail: nameh_baharestan@majlislib.com ; editorial@majlislib.com

یادبود

آخری از چرخ کمال جو ستر گشت به ناکا پھن ان زینغ
سال به شمس ز سنا جو استم گفت کہ مہدی بیانی درینغ

دکتر مہدی بیانی (۱۲۸۵-۱۳۴۶)

به یادبود یکصدمین سال تولد و چهلمین سالروز درگذشت

استاد پیش کسوت تاریخ هنر خوشنویسی ایران

به یاد دکتر مهدی بیانی

(۱۲۸۵ - ۱۷ بهمن ۱۳۴۶)

چهل سال از درگذشت استاد خط‌شناس و کسی که بر هزارها نسخه خطی نظر کارشناسانه انداخته بود می‌گذرد. به همین مناسبت «نامه بهارستان» سزاوار دانست تا در این شماره برگی را به یاد باد او و به یادگار یکصدمین سال زاده شدن او برافزاید.

بیانی اگر می‌بود نامش در صدر همکاران علمی این دفترها قرار می‌گرفت و قطعاً مقالات خوبی از او که نتیجه ممارست و بصیرت چهل سال عمر گذراندن با نسخ خطی بود در این مجله می‌آمد.

بیانی از خانواده‌ای بود که اهل ترسُل و منشی‌گری بودند. جدش میرزا سلمان دارای خطی بود خوش. رساله‌ای که در موضوع سیاق به خط او باقی است حکایت از حسن خط او و آداب سنتی کتاب‌نویسی دارد. شادروان دکتر بیانی زمانی که آن رساله را به من نشان داد از ایشان اجازت گرفتم و به صورت نسخه برگردان در فرهنگ ایران زمین (۲۳: ۱۴۹-۱۷۷) به چاپ رسید.

اسلوب خط مرحوم بیانی، هم از آن ریشه آب می‌خورد. خوش قلم و خوش نویس و حتی باید گفت که نمکین نویس بود. در تحریر نوشته‌هایی که جنبه مکتوبی داشت استاد بود. نوشته‌ای را با کمترین قلم خوردگی یک سره انشاء می‌کرد و در انتخاب کلمات بجا و مناسب تبحر داشت.

ایشان را از وقتی که پام به کتابخانه ملی (خیابان قوام السلطنه) باز شد، به هنگام تحصیل در سال دهم دبیرستان (رشته ادبی) - که اتفاقاً تا خانه ما پانزده دقیقه راه بود - رئیس آن کتابخانه دیدم (سال ۱۳۲۱) و به چشم احترام بدو می‌نگریستم. عادتش این بود که اغلب روزها یک بار چند دقیقه‌ای به تالار قرائت عمومی سری می‌کشید و نگاهی به مطالعه‌کنندگان می‌کرد. مأمور مراقبت از جای خود برمی‌خاست و به همراه ایشان دور تالار می‌گشتند. سه چهار سالی پس از آن گاهی برای پرسش از کتابی به دفتر ایشان می‌رفتم. از آن جمله بود وقتی که از سفر یزد نسخه‌ای خطی از کتاب غیاثیه محمود بن الیاس طبیب را با خود آورده بودم و می‌خواستم نسبت به قدمت آن آگاهی پیدا کنم (زیرا افتادگی او راق داشت). و پیش از آن از ذبیح‌الله صفا در کلاس درس دبیرستان اجمالی درباره نسخه خطی شنیده بودم.

آغاز آشنایی با ایشان از آنجا بود. تا اینکه از سال ۱۳۳۰ در دانشکده حقوق به کتابداری رسیدم و با مرحوم محمدتقی دانش‌پژوه هر چند یک بار به دیدن او می‌رفتم. در همان اوقات به اهتمام محمود فرهاد معتمد - عضو وزارت خارجه - که به جمع‌آوری نسخه‌های خطی علاقه‌مند بود (مخصوصاً آنچه مربوط به جدش فرهاد میرزا بود) و جعفر سلطان‌القرائی و عباس زریاب خویی و سعید نفیسی و طبعاً محمدتقی دانش‌پژوه گاه‌به‌گاه جلساتی داشتیم در خانه‌ها یا در حجره سلطان‌القرائی (نزدیک چهارراه گلوبندک). صحبت‌ها یکسره درباره نسخه‌های خطی بود، ندره محمدتقی مدرس رضوی هم تشریف می‌آوردند. مهدی بیانی از شرکت‌کنندگان همیشگی بود. مرحوم بیانی به جلسات خانه جواد کمالیان هم می‌آمد. آنجا هم اغلب نسخه‌شناسان و ادبا جمع می‌شدند؛ از جمله ادیب بجنوردی، سید محمد مشکوة، جعفر سلطان‌القرائی، دکتر محسن صبا، دانش‌پژوه و من هم می‌رفتیم.

چون دکتر محسن صبا در این اوقات به فکر تأسیس «انجمن دوستداران کتاب» افتاد، طبعاً از بیانی دعوت کرد. هسته مرکزی آن جمع مرکب بود از خود ایشان، دکتر مهدی بیانی، محمدتقی دانش‌پژوه و من. دکتر بیانی فعال عمده در این گروه بود. چند کتاب معتبر انجمن آنهاست که او در شناساندن و چاپشان اهتمام مبذول کرد.

بیانی در «انجمن فرهنگی ایران و شوروی» هم فعالیت داشت و چندی مدیریت مجله پیام نو و بعد پیام نوین را (پس از مرحوم سعید نفیسی) عهده‌دار شده بود.

در تجمع دیگری که ایشان را می‌دیدم «انجمن ایرانی فلسفه و علوم انسانی» بود که کمیسیون ملی یونسکو به توصیه سازمان بین‌المللی یونسکو در ایران ایجاد کرد و حدود پانزده سال فعالیت مستمر داشت، عمده در دوران ریاست سیدحسن تقی‌زاده و بعد دکتر علی‌اکبر سیاسی. ولی هیچ به یاد ندارم که به مناسبت چه علت و آفتی این نشست و خاست دلچسب از هم پاشید. دو کار مهم این انجمن همت در چاپ و نشر فهرست کتابهای چاپی فارسی (تألیف خانابا مشار) و دو جلد فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار (به اهتمام محمدتقی دانش‌پژوه و علی نقی منزوی بود). یادم است که نظر دکتر بیانی در جلسات انجمن که راجع به این دو کار صحبت می‌شد مؤثر و پشتیبان بود.

جز مرادفات از این قبیل، سالهای درازی هر چهارشنبه عصر با دکتر مهدی بیانی دیدار دوستانه داشتیم. دوره‌ای بود که دکتر یحیی مهدوی موجد و مؤسس آن بود و طبعاً دکتر مهدی بیانی که در دارالفنون هم‌درس بودند در آن جمع شرکت داشت. این دوره تا حدود سال ۱۳۶۰ هم دوام کرد. آنچه به یاد می‌آید از جمله دکتر علی اکبر سیاسی، دکتر فخرالدین شادمان، دکتر نصره‌الله باستان، دکتر مهدی بیانی، دکتر محمدحسین ادیب، عبدالله انتظام، سعید نفیسی، مجتبی مینوی، دکتر احسان یارشاطر، دکتر عباس زریاب، مهندس رضا گنج‌های، مهندس غلامعلی فریور و دکتر رسول پورناکی شرکت می‌کردند. آنجا باری نبود که دکتر بیانی خبری از نسخه‌های قدیمی نداشته باشد یا وقتی که به خانه خودش می‌رفتیم قطعه‌ای نفیس یا مجلس تصویری دیدنی به حضار عرضه نکند. دوستی او با خاندان مهدوی موجب شد که تعدادی زیاد از نسخه‌های خطی که اصغر مهدوی به دست آورد و خرید به معرفی دکتر مهدی بیانی بود.

بیانی چون خط خوش می‌دید و در راه شناساندن آنها بی‌تاب بود. چند نمایشگاه خوب دیدنی با کیفیت علمی برای اولین بار در ایران برپا کرد: خطوط خوش در کتابخانه سلطنتی و کتابخانه ملی، مؤلفات ابن سینا و سپس مؤلفات خواجه نصیر طوسی در کتابخانه ملی. این دو نمایشگاه به مناسبت برگزاری کنگره‌هایی بود که کمیسیون ملی یونسکو برای آن دو دانشمند شهیر ایرانی به وجود آورده بود.

بیانی در دو کتابخانه خدمت کرد. نخست مدیر کتابخانه ملی شد از سال ۱۳۱۳ که کتابخانه ملی (دولتی) را علی اصغر حکمت از ترکیب کتابخانه معارف (و مدرسه دارالفنون) و قسمتی از کتابخانه سلطنتی ناصرالدین شاه ایجاد کرد و بیانی آن مجموعه‌ها را در ساختمانی که به معماری آندره گدار در خیابان قوام السلطنه ساخته شده بود (ولی برای کتابخانه موزه بود) مستقر ساخت. او در این سمت تا حدود سال ۱۳۳۵ باقی بود. بیانی در این سال به سمت ریاست کتابخانه سلطنتی انتخاب شد و آغاز به نوشتن فهرستی برای نسخه‌های خطی مهم آن کرد که متأسفانه بیش از یک جلد به مرحله تألیف نرسید. آن هم پس از درگذشت او منتشر شد (۱۳۴۹).

زمانی که دربار قصد تشکیل کتابخانه مستقلی - جدا از کتابخانه سلطنتی (امروز معروف به گلستان) تأسیس ناصرالدین شاه و کتابخانه ملی رسمی مملکت - موسوم به کتابخانه پهلوی گرفت باز با دکتر بیانی هم‌نشینی دیگری به وجود آمد. زیرا ایشان و دکتر محسن صبا و محمدتقی دانش‌پژوه و دکتر عباس زریاب و مرا به عنوان اعضای کمیسیون فنی آن کتابخانه معرفی کردند ولی عملاً معلوم شد جز تشریفات چیزی نبود. هنوز کتابخانه نامی بود و آوایی. یک جلسه برگزار شد تشریفات صرف که به یک ساعت نکشید.

بیانی عضو وزارت فرهنگ بود، ولی در دانشکده ادبیات دو درس متون قدیم ادبیات فارسی و نسخه‌شناسی را تدریس می‌کرد. رساله دکتری او با عنوان «تحقیق در احوال و آثار ابن شهاب یزدی، شاعر، مورخ، منجم گمنام قرن نهم» یکی از رساله‌های نادری است که نتیجه پژوهش و تحقیق در نسخ خطی است. زیرا آن رساله نتیجه دست یافتن به قطعاتی از کتاب گمشده بدایع الزمان فی وقایع کرمان تألیف افضل‌الدین ابو حامد احمد بن حامد کرمانی (اوایل قرن هفتم) است که بیانی توانسته بود به مناسبت توغلی که در نسخ خطی داشت آن اجزاء را از میان کتاب جامع التواریخ تألیف حسن بن شهاب یزدی معروف به ابن شهاب (قرن نهم) بیابد و با استخراج بندها و عبارتها و باز پیوندی میان آن پاره‌ها قسمتی از آن متن مهم بازمانده از تاریخ سلاجقه را به جهان ادب عرضه دارد.

بیانی کتابخانه خوبی داشت. بخش چاپی آن را خاندان گرامی ایشان اخیراً به کتابخانه دائرة المعارف بزرگ اسلامی بخشیده‌اند. ولی بعضی از نسخه‌های خطی مهم آن کتابخانه توسط خود ایشان به کتابخانه مجلس سنا و جاهای دیگر فروخته شد. قصد آن مرحوم این بود که کتاب خطی در یکی از کتابخانه‌های عمومی برجای بماند و از میان نرود.

فرزندان مرحوم بیانی یکی منیژه خانم است که اینک از متخصصان ممتاز در رشته شناخت آثار هنری و عضو بنیاد نور (لندن) است. و دیگر آقایان دکتر بیژن (ساکن آلمان) و مهندس آبان داد و سلمان (ساکن تهران و لندن) بیانی که هم از علاقه‌مندان به خط و تاریخ‌اند. مهمترین کار علمی بیانی تألیف کتاب «آثار و احوال خوشنویسان» است که مرجعی همیشگی و جهانی است و هیچ‌کس تاکنون بهتر از او نتوانسته است درین راه قدم بردارد. عجب‌ا که اغلب از این کتاب بهره‌وری می‌کنند و معمولاً نمکدان را می‌شکنند و از یاد کردن نام آن مؤلف پیشگام و دقیق در مقالات خود خودداری دارند. «تغور بر توای چرخ گردون تغو».

از این کتاب بسیار مفید دو جلد به خوشنویسان نستعلیق اختصاص دارد که خود به چاپ آن موفق شد (۱۳۴۵). جلدی دیگر که مربوط به نسخ نویسان بود چون اوراق مسوده‌اش به دست اینجانب داده شد از دوست فقید دانشمند دکتر حسین محبوبی اردکانی خواهش کردم تا آن را منظم و مدوّن کرد و در یک مجلد به چاپ رسید (۱۳۴۸).

همچنانکه یادداشت‌های دستنویس بیانی مربوط به تدریس قواعد شناخت نسخه‌های خطی را نیز به ایشان دادم که مرتب گرداند و به همت و لطف و توجه سپهد فرج‌الله آق اولی و همکار قدرشناس ایشان محمدتقی مصطفوی استاد مسلم آثار تاریخی و همکار دوست مرحوم بیانی (به مناسبت ریاست اداره کل باستانشناسی و همجوار بودن ساختمانی که کتابخانه ملی و آن اداره کنار هم بود) در سلسله انتشارات انجمن آثار ملی به چاپ رسید (۱۳۵۲).

بیانی رفته است. ولی بازتاب خدمات و آثار فرهنگی و تألیفات او برای فرهنگ ملی ما بر جای می ماند و می باید با این آثار گرانقدر و عاشقانه پرورد با احترام و امانت رفتار کرد. فهرست آنها که به لطف آقای نادر مطلبی کاشانی به ترتیب شایسته فراهم شده است به دنبال می آید تا ارزشمندی گامهای والای دکتر مهدی بیانی در قلمرو کارهای مربوط به نسخه‌های خطی و متون فارسی مشخص شود.

ایرج افشار

(آخرین قطعه خط دکتر مهدی بیانی)

سالشمار آثار دکتر مهدی بیانی

الف - مقاله‌ها

- (۱) ۱۳۱۳ ابوحامد محمد غزالی: زندگی - آراء فلسفی و اخلاقی اودر «المنقذ من الضلال». مهر، س ۲، ش ۱: ۸۵-۹۳، و ش ۲: ۱۸۹-۱۹۷، و ش ۳: ۲۶۵-۲۷۰، و ش ۸: ۸۸۵-۸۹۱.
- (۲) ۱۳۱۷ یک شاهنامه از دوره ایلخانی. مهر، س ۶، ش ۵: ۳۸۰-۳۸۷.
- (۳) ۱۳۱۹ بهترین کتاب‌های ایران (کلیات جامی). ایران امروز، س ۲، ش ۲: ۳۹-۴۰.
- (۴) ۱۳۱۹ بهترین کتاب‌ها (درج الذرر). ایران امروز، س ۲، ش ۶: ۳۹-۴۰.
- (۵) ۱۳۲۱ پندنامه - ولدنامه - پسرنامه شیخ عطار. مهر، س ۷ (دی)، ش ۴: ۲۵۴-۲۵۶.
- (۶) ۱۳۲۱ سخنان پارسی. آموزش و پرورش، س ۱۲ (آبان - بهمن)، ش ۱۱/۸: ۴۷-۵۰.
- (۷) ۱۳۲۲ یک نسخه کهن خطی کلیات سعدی. مهر، س ۷ (فروردین و اردی بهشت)، ش ۸/۷: ۳۷۳-۳۷۵.
- (۸) ۱۳۲۳ سرگذشت هشت قرن یک نسخه خطی قرآن و ترجمه و تفسیر فارسی آن (تفسیر فارسی عتیق یا سورآبادی). پیام نو، س ۱، ش ۷: ۴۴-۴۷.
- (۹) ۱۳۲۴/۱۹۴۵ یک صفحه از تاریخ روابط معنوی ایران و انگلستان. روزگار نو، س ۵، ش ۲: ۳۷-۳۸.
- (۱۰) ۱۳۲۷ یک نسخه نفیس از مجمع التواریخ حافظ ابرو. یادگار، س ۴ (خرداد و تیر)، ش ۱۰/۹: ۱۷۱-۱۷۶.
- (۱۱) ۱۳۲۷ درویش عبدالمجید شکسته نگار. پیام نو، س ۴، ش ۷/۶: ۸۱-۹۶.
- (۱۲) ۱۳۲۸ نمایشگاه خطوط خوش نستعلیق کتابخانه ملی. پیام نو، س ۴ (فروردین و اردی بهشت)، ش ۸: ۱۵-۲۴.
- (۱۳) ۱۳۲۸ دو تصویر از سلاطین صفوی (شاه اسمعیل، شاه عباس ثانی). یادگار، س ۵ (فروردین و اردی بهشت)، ش ۹/۸: ۸۲-۸۴.
- (۱۴) ۱۳۲۹ زیبا دختری که به «سعدی» عشق می‌ورزد. یغما، س ۳ (خرداد)، ش ۳: ۱۷۹-۱۸۱.
- (۱۵) ۱۳۲۹ مکاتیب تاریخی (کتابی که سلطان حسین میرزا به سلطانعلی مشهدی خوشنویس نوشته). یغما، س ۳ (آبان)، ش ۸: ۳۱۴-۳۱۵.
- (۱۶) ۱۳۲۹ دیوان قطران تبریزی بخط انوری ابیوردی. یغما، س ۳ (بهمن)، ش ۱۱: ۴۶۵-۴۷۴.
- (۱۷) ۱۳۲۹ هدایة المتعلمین فی الطب. یغما، س ۳ (اسفند)، ش ۱۲: ۵۰۳-۵۰۵ (نامه به مرحوم مجتبی مینوی).
- (۱۸) ۱۳۳۱ نامه‌ای از میرزا ابوالقاسم قائم مقام. مهر، س ۸ (فروردین)، ش ۱: ۵۴-۵۸.
- (۱۹) ۱۳۳۱ رسائل فارسی رشیدالدین فضل الله. مهر، س ۸ (آذر)، ش ۹: ۵۴۹-۵۵۲.
- (۲۰) ۱۳۳۲ نظر اجمالی به تحول خط در ایران اسلامی. سخن، س ۴ (شهریور)، ش ۹: ۶۹۲-۶۹۸.
- (۲۱) ۱۳۳۲ احوال و آثار رضا قلیخان هدایت معروف به لله باشی. پیام نو، س ۶، ش ۱۲: ۲۷-۳۳.
- (۲۲) ۱۳۳۴/۱۹۵۵ نظری به تکامل خط اردو. هلال (پاکستان)، س ۳، ش ۱ (مسلسل ۱۱): ۴۲-۴۴. (تجدید چاپ در همان مجله: س ۱۶ (۱۳۴)، ش ۵/۴: ۱۳۵-۱۳۷).
- (۲۳) ۱۳۳۴/۱۹۵۵ قدیمترین نمونه نثر فارسی موجود. ارغوان علمی (پیشکش به دکتر محمد شفیع)، به کوشش دکتر سید عبدالله. ص ۲۲۱-۲۳۰+۳ برگ ضمیمه. (تجدید چاپ با عنوان: یک نمونه نثر فارسی از دوره رودکی یا قدیمترین نثر فارسی موجود [از ابوالقاسم اسحاق بن محمد سمرقندی]. مجله دانشکده ادبیات تهران، س ۶ (فروردین و تیر ۱۳۳۸)، ش ۳/۴: ۵۷-۷۰).
- (۲۴) ۱۳۳۴ نامه دکتر مهدی بیانی به مدیر مجله یغما (حبیب یغمائی). یغما، ش ۸۲ (اردی بهشت): ۷۲-۷۹، ش ۸۷ (مهر): ۳۳۱.

- جزوسی ام از قرآن مجید. نقش و نگار، دوره دوم، س ۵: ۸-۱۰. ۱۳۳۷ (۲۵)
- احوال و آثار برگزیده خوشنویسان. پیام نوین، س ۱ (اسفند)، ش ۶: ۱-۲. ۱۳۳۷ (۲۶)
- میرعلی تبریزی. پیام نوین، س ۱ (اسفند)، ش ۳: ۹-۹. ۱۳۳۷ (۲۷)
- کتابخانه‌های ایران. کتاب‌های ماه، ۳: ۱۱۷-۱۲۵. ۱۳۳۸ (۲۸)
- جعفر بایسنغری. پیام نوین، س ۱ (فروردین)، ش ۷: ۸۱-۸۷. ۱۳۳۸ (۲۹)
- قره‌المیون. راهنمای کتاب، س ۲ (اسفند)، ش ۵: ۶۶۸-۶۷۲. ۱۳۳۸ (۳۰)
- خط فارسی. مرزهای دانش. تهران: زوار، ج ۱: ۲۲۸-۲۳۸. ۱۳۳۹ (۳۱)
- اظهر تبریزی. پیام نوین، س ۳، ش ۱: ۸۱-۸۷. ۱۳۳۹ (۳۲)
- سلطانعلی مشهدی. پیام نوین، س ۳، ش ۲: ۶۹-۷۵، ش ۴: ۶۵-۷۲، و ش ۵: ۶۷-۷۴، و ش ۶: ۸۴. ۱۳۳۹ (۳۳)
- سلطانعلی قاینی. پیام نوین، س ۳ (اسفند)، ش ۶: ۸۴-۸۹. ۱۳۳۹ (۳۴)
- مجموعه منشآت. راهنمای کتاب، س ۴ (خرداد)، ش ۳: ۲۳۹-۲۴۴. ۱۳۴۰ (۳۵)
- یک نشان منثور - منظوم. یغما، س ۱۴ (تیر)، ش ۴: ۱۵۸-۱۵۹. ۱۳۴۰ (۳۶)
- سلطان محمد نور. پیام نوین، س ۴ (اسفند)، ش ۶: ۶۵-۷۲. ۱۳۴۰ (۳۷)
- فهرست مجملی از منظومات فارسی. نسخه‌های خطی: نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱: ۸-۱۷. ۱۳۴۰ (۳۸)
- فهرست مجملی از منشآت و مکاتیب و ترسلات فارسی. نسخه‌های خطی: نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۲: ۴۳-۴۹. ۱۳۴۱ (۳۹)
- سلطان محمد خندان. پیام نوین، س ۴ (اردی بهشت)، ش ۸: ۷۰-۷۴. ۱۳۴۱ (۴۰)
- میرعلی هروی. پیام نوین، س ۵ (آبان)، ش ۲: ۳۳-۴۱، و ش ۳ (آذر دی)، ش ۲۰-۲۷، و ش ۴ (بهمن): ۶۲-۶۴، و ۸۱. ۱۳۴۱ (۴۱)
- محمود سیاوشانی. پیام نوین، س ۵، ش ۵: ۷۲-۷۶. ۱۳۴۱ (۴۲)
- دیداری از چند مؤسسه فرهنگی شوروی (۱). پیام نوین، س ۵ (خرداد و تیر)، ش ۹/۸: ۱۲۵-۱۳۵. ۱۳۴۲ (۴۳)
- مالک دیلمی. پیام نوین، س ۵ (مهر)، ش ۱۲: ۲۱-۳۰. ۱۳۴۲ (۴۴)
- شاه محمود نیشابوری. پیام نوین، س ۶ (آذر)، ش ۲: ۳۳-۴۱. ۱۳۴۲ (۴۵)
- سید احمد مشهدی. پیام نوین، س ۵، ش ۹/۸: ۸۲-۸۹. ۱۳۴۲ (۴۶)
- ۱۹۶۳/۱۳۴۲ یک مجموعه ناشناخته شعر فارسی از قرن هشتم هجری. اورینتل کالج میگزین، س ۴۰، ش ۴/۳: ۷۱-۷۶. ۱۳۴۲ (۴۷)
- خط. ایرانشهر، تهران: کمیسیون ملی یونسکو در ایران، ج ۱: ۷۵۷-۷۷۳. ۱۳۴۲ (۴۸)
- نمونه خط و انشاء و شعر ادیب الممالک فراهانی. راهنمای کتاب، س ۷ (زمستان)، ش ۲: ۳۸۹-۳۹۱. ۱۳۴۳ (۴۹)
- فهرست قسمتی از کتاب‌های خطی فارسی کتابخانه ملی تهران. نسخه‌های خطی: نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۴: ۱۳۹-۲۸۱. ۱۳۴۴ (۵۰)
- عبد الحمید ملک الکلامی. راهنمای کتاب، س ۱۱ (خرداد)، ش ۳/۱: ۲۹-۳۲. ۱۳۴۷ (۵۱)
- دنباله فهرست کتاب‌های خطی کتابخانه ملی تهران. نسخه‌های خطی: نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۶: ۱۱۸-۳۲۶. ۱۳۴۸ (۵۲)
- یک مجموعه اشعار فارسی ناشناخته از قرن هشتم هجری (در کتابخانه سلطنتی). نسخه‌های خطی: نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۷: ۶۷۵-۶۸۳ (کنز اللثالی، به خط معروف خطاط بغدادی). ۱۳۵۴ (۵۳)

ب- تألیفات

- (۱) ۱۳۱۷ نمونه سخن فارسی. بخش نخستین از جلد نخست (نثر قرن چهارم و پنجم) تهران: شرکت چاپ خودکارو ایران. هشت، ۲۷۰ص.
- (۲) ۱۳۲۸ راهنمای گنجینه قرآن در موزه ایران باستان. با همکاری دکتر مهدی بهرامی. تهران: اداره کل باستان شناسی. و، ۷۰، ۱۰۶ص. مصور (۴۴ص).
- (۳) ۱۳۲۸ فهرست نمایشگاه خطوط خوش کتابخانه ملی. تهران: علمی. دوازده، ۶۷ص.
- (۴) ۱۳۲۹ فهرست نمونه خطوط خوش کتابخانه شاهنشاهی ایران. تهران: بی نا. ۳۵۹ص.
- (۵) ۱۳۳۱ احوال و آثار میرعماد: خوشنویس مشهور عهد صفوی. تهران: انجمن دوستداران کتاب. ۱۸ص. مصور. (سخنرانیهای انجمن دوستداران کتاب، ۲).
- (۶) ۱۳۳۲ نمونه ای چند از خطوط خوشنویسان. تهران: کلاله زر وابسته به انجمن دوستداران کتاب. ۴۶ص. (ج ۲: ۱۳۴۳)
- (۷) ۱۳۳۳ فهرست نمایشگاه آثار شیخ رئیس ابوعلی سینا در کتابخانه ملی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. ۱۳ص.
- (۸) ۱۳۳۹ راهنمای نمایشگاه خطوط خوش کتابخانه سلطنتی. تهران: چاپ تابان. [۲۸]ص.
- (۹) ۱۳۴۰ کارنامه بزرگان ایران. تهران: اداره کل انتشارات و رادیو. شش، ۶۰۹ص.
- (۱۰) ۱۳۴۵-۴۶ احوال و آثار خوشنویسان. ج ۲. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- (۱۱) ۱۳۴۸ احوال و آثار خوشنویسان. ج ۳. به کوشش حسین محبوبی اردکانی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- (۱۲) ۱۳۴۸ پانصد سال تاریخ جواهرات سلطنتی ایران. تهران: بانک مرکزی ایران، اداره بررسیهای اقتصادی. ۱۳۷ص.
- (۱۳) ۱۳۴۹ فهرست ناتمام تعدادی از کتب کتابخانه سلطنتی. تهران: کتابخانه سلطنتی. ۶۷۶ص.
- (۱۴) ۱۳۵۳ کتابشناسی کتابهای خطی. به کوشش حسین محبوبی اردکانی. تهران: انجمن آثار ملی. ز، ۶۴ص. مصور.
- (۱۵) ۱۳۵۸ احوال و آثار خوشنویسان. ج ۴. به کوشش حسین محبوبی اردکانی، به اهتمام کریم اصفهانیان. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- (۱۶) ۱۳۶۳ احوال و آثار خوشنویسان. چاپ دوم. تهران: علمی. ج ۴، ۲مج.
- (۱۷) ۱۳۶۳ مجموعه دکتر مهدی بیانی. به کوشش حسین محبوبی اردکانی. تهران: امین. ۲۰۸ص. تماماً نمونه عکس.

ج- تصحیحات

- (۱) ۱۳۱۷ دورساله فارسی... از روی یک نسخه هفتصد ساله. (رساله فی حالة الطفولية - رساله روزی با جماعت صوفیان): شیخ شهاب الدین سهروردی. تهران: شرکت چاپ خودکارو ایران. و، ۲۳ص.
- (۲) ۱۳۱۹ رساله فارسی عقل سرخ. شیخ شهاب الدین سهروردی. اصفهان: چاپخانه عرفان. ۱۴ص.
- (۳) ۱۳۲۲ رساله فارسی السوانح فی العشق. احمد بن محمد غزالی طوسی. تهران: چاپ رنگین. ۳۹ص.
- (۴) ۱۳۲۵ رساله آواز پر جبرئیل. پیام نو، س ۲ (شهریور)، ش ۱۲: ۳۶-۴۵.
- (۵) ۱۳۲۵ رساله فی حقیقه العشق. پیام نو، س ۲ (اردی بهشت)، ش ۷/ ۸: ۶۵-۷۹.
- (۶) ۱۳۲۶ تاریخ افضل، یا، بدایع الازمان فی وقایع کرمان: افضل الدین ابوحماد احمد بن حامد کرمانی. تهران: دانشگاه تهران. سی و هشت، ۱۱۸ص.

- ۷) ۱۳۳۱ معراج نامه: [منسوب به] شیخ رئیس ابن سینا (به خط امام فخر رازی). تهران: انجمن دوستداران کتاب. ۸ص،
چهل و هفت برگ.
- ۸) ۱۳۳۱ چند رباعی از حکیم عمر خیام به خط میرعماد. تهران: انجمن دوستداران کتاب. ۱۴۱ص.
- ۹) ۱۳۳۸ ترجمه قصه های قرآن از روی نسخه موقوفه بر تربت شیخ جام مبتنی بر تفسیر ابوبکر عتیق نیشابوری. با همکاری
یحیی مهدوی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. ۲ج.
- ۱۰) ۱۳۶۰ ترجمه قصه های قرآن از روی نسخه موقوفه بر تربت شیخ جام مبتنی بر تفسیر ابوبکر عتیق نیشابوری. با همکاری
یحیی مهدوی. تهران: سازمان کتاب. چهل و هشت ص. (به همراه یادداشتی از ایرج افشار با عنوان «یادداشتی
درباره ترجمه های قدیم قرآن»).

شیخ فضل الله (منشی کمیسیون) - میرزا حبیب الله اسعدالسلطنه (معاون بیوتات) - میرزا موسی مرآةالممالک - بیان السلطنه (پدر بزرگ دکتر بیانی)
(رئیس محاسبات و بیوتات سلطنتی) - قویم السلطنه (رئیس دفتر وزارت دربار) - شیخ اسماعیل شیخ المشایخ (رئیس کتابخانه سلطنتی)
کمیسیون تحویل کتابخانه سلطنتی به آقای شیخ المشایخ، به ریاست آقای میرزا سلمان بیان السلطنه - رئیس بیوتات سلطنتی
(عکس از مجموعه خانوادگی دکتر مهدی بیانی - به لطف مهندس آبان داد بیانی)

■ یادبود

افشار، ایرج: به یاد دکتر مهدی بیانی (۱۲۸۵-۱۷ بهمن ۱۳۴۶)..... ۴-۱۰

■ منابع کهن سندپردازی

خواری، محمدبن علی ناموس (تألیف اوایل سده هشتم ق): آلات کتابت و بیان آداب و عادات دبیری (برگرفته از نسخه خطی تحفه جلالیه): به کوشش قنبرعلی رودگر..... ۱۳-۲۲

بیاضی صفوی: آداب نامه نگاری پادشاهان صفوی به سران سرزمین های دیگر (قواره - اندازه - آرایه): به کوشش ایرج افشار احمد بن عبدالله الجمال: آداب و لوازم کتابت (برگرفته از نسخه خطی مفتاح المطالب): به کوشش عارف نوشاهی (اسلام آباد).... ۲۳-۷۴

۷۵-۷۶

■ نسخه شناسی

سه کی، یوشیفوسا (توکيو): فن زرافشانی در دو مرقع سلطان یعقوب (یادگاری از عصر قراقویونلوها و آق قویونلوها)..... ۷۷-۸۴

شیخ الحکامی، عمادالدین: «نحوست تربیع» و تجلی این باور در اسناد دوره اسلامی ایران..... ۸۵-۹۴

متینی، جلال (مربلند): رسم الخط نسخه «ختم الغرایب» مورخ ۵۹۳ق (وین، ۸۴۵ mixt)..... ۹۵-۱۰۲

مهران، فرهاد (نوشاتل - سویس): بیت مصور: پیوند متن و نقش در نسخه های شاهنامه..... ۱۰۳-۱۱۸

■ قلمرو خط

فلسفی، امیراحمد: مرقع «آقا فتحعلی» یا «میرخلیل قلندر»؟ (کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ش ۷۴۹)..... ۱۱۹-۱۲۶

کریم زاده تبریزی، محمدعلی (لندن): دو شاهکار خوشنویسی از شاه محمود نیشابوری..... ۱۲۷-۱۳۰

■ متن شناسی

امیدسالار، محمود (لس آنجلس): ثعالبی نیشابوری یا ثعالبی مرغنی؟..... ۱۳۱-۱۴۴

پاکزاد، فاضل (توبینگن): درباره ترجمه قدیم سریانی «کلیله و دمنه»..... ۱۴۵-۱۷۶

شفیعی کدکنی، محمدرضا: یک متن کرامی کمرنگ شده..... ۱۷۷-۱۸۸

لازار، ژیلبر (پاریس): دو رساله پزشکی از سده چهارم هجری به زبان فارسی، ترجمه لیلا عسگری..... ۱۸۹-۱۹۶

مهدوی دامغانی، احمد (ماساچوست): معرفی اجمالی دو نسخه خطی (شرح اشارات امام فخر رازی؛ شرح العده فی اللغة).... ۱۹۷-۲۰۰

■ شاهنامه پژوهی

افشار، ایرج: دو شاهنامه خطی مصور تازه یاب (کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ش ۱۱۵۵۵ و ش ۱۱۵۵۶)..... ۲۰۱-۲۰۸

خالقی مطلق، جلال (هامبورگ): دستنویس نویافته از شاهنامه فردوسی (کتابخانه شرقی دانشگاه سن ژوزف بیروت، ش 43 NC)..... ۲۰۹-۲۷۸

موسوی، مصطفی: نسخه ای کهن از شاهنامه فردوسی (کتابخانه شرقی دانشگاه سن ژوزف بیروت، ش 43 NC)..... ۲۷۹-۲۸۴

■ سفینه تبریز

افشار، ایرج: انجامه های «سفینه تبریز»..... ۲۸۵-۳۳۰

چترایی عزیزآبادی، مهرداد (اصفهان): درباره انتساب «مناظره گل و مل» به سراج الدین قمری آملی در «سفینه تبریز»..... ۳۳۱-۳۳۶

■ جنگ شناسی

میرافضلی، سیدعلی (رفسنجان): رباعیات مجد همگر به خط نوه او (کتابخانه بریتانیا، Or. 3713)..... ۳۳۷-۳۴۶

نذیر احمد (علیگر): بیاض تاج الدین احمد وزیر [مورخ ۷۸۲ق]، ترجمه سیدحسن عباس (بنارس)..... ۳۴۷-۳۶۸

■ دستنویس های فرهنگ باستانی ایران (نسخه شناسی - متن شناسی)

برومند امین، بهرام: نشانه ها، آرایه ها و آذین ها در دستنویس های پهلوی و اوستایی..... ۳۶۹-۳۸۸

جهانپور، فاطمه (مشهد): وندیداد آستان قدس (ش ۲۶۲۸۸)..... ۳۸۹-۴۰۰

■ پژوهش های فنی

بهادری، رویا - بحرالعلوم، فرانک: بررسی های آزمایشگاهی بر روی قطعات قرآن پوست نوشت (۱) (از مجموعه ابوی مهریزی)..... ۴۰۱-۴۱۴

■ واژگان نسخه شناسی از گنج خانه متون

سراج شیرازی، یعقوب بن حسن (تألیف: ۸۵۸ق): اصطلاحات خوشنویسی و نسخه شناسی در «تحفة المحبین»: به کوشش پیمان فیروزبخش..... ۴۱۵-۴۲۴

■ جستارهای گونه‌گون

- افشار، ایرج: پاره‌های نسخه‌شناسی (۱۱ پاره)..... ۴۲۵-۴۳۸
- اقبال آشتیانی، عباس: «شاهنامه داورى»..... ۴۳۹-۴۴۰
- پرتو بیضائی، حسین: کاغذ و کاغذسازی در کاشان..... ۴۴۱-۴۴۲
- قزوینی، محمد: «کتاب الأبنية عن حقایق الأدویة»..... ۴۴۳-۴۴۸
- محبوب‌فر، عباس - ابراهیمی جعفری، علیرضا: آب‌نقش‌های فرنگی بر کاغذ اسناد ایرانی..... ۴۴۹-۴۶۶

■ نسخه‌دوستی و نسخه‌یابی

- افشار، ایرج: نسخه بازار (۵ مورد)..... ۴۶۷-۴۷۶
- ایوانف، ولادیمیر: خروج نسخه‌های خطی از ایران؛ ترجمه هاشم بناپور..... ۴۷۷-۴۷۸
- سپیلی خوانساری، احمد: علی اکبر دهخدا و حاجی حسین آقا ملک (درباره نسخه کتاب العین)..... ۴۷۹-۴۸۶

■ سرگذشت و سرنوشت نسخه‌ها و مجموعه‌ها

- افشار، ایرج: ۱. درباره برگ‌الحاقی نسخه «هدایة المتعلمین» بادلیان؛ ۲. سه‌گواهی برای نسخه خطی دو بیست تومانی قرآن.... ۴۸۷-۴۹۸

■ اندیشه‌ها و یادگارها

- فرمان تخفیف مالیات بر کار یک نقاش از دوره قاجار (از مجموعه شخصی ع. ابراهیمی جعفری)..... ۴۹۹-۵۰۰

■ یادداشت‌ها و پرسش‌ها

- شیخ‌الحکامی، عمادالدین: برچسب نشانه در نسخه‌های خطی..... ۵۰۱-۵۰۲

■ از نسخه خطی تا چاپ سنگی

- اصیلی، سوسن: صورت مخارج کتاب «ناسخ التواریخ» برای چاپ سنگی (از مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران)..... ۵۰۳-۵۰۶
- رضایی، امید: وقفیه نواب شیرازی (۱۱۸۷-۱۲۶۳ق) برای هزینه چاپ و نشر..... ۵۰۷-۵۱۲
- کرم‌رضایی، پریسا: کتابت نسخه برای چاپ سنگی (از مجموعه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران)..... ۵۱۳-۵۱۸

■ درباره جستارهای پیشین

- افشار، ایرج: شمس کلیات شمس..... ۵۱۹-۵۲۱
- تاکستانی، اردشیر: اصطلاحات هنری شمس کلیات شمس..... ۵۲۲
- جویی، عزیزالله: نگاهی به مقاله «درباره دو نسخه خطی شاهنامه»..... ۵۲۳-۵۲۴
- دو یادداشت درباره مهر صنوبری شکل «سفینه تبریز» (حسین زریاب؛ ن. م. کاشانی)..... ۵۲۵-۵۲۶
- مزدآپور، کتیون: یادداشت درباره وندیداد فریدون مرزبان..... ۵۲۷-۵۲۸
- مهران، فرهاد (نوشاتل - سویس): بررسی اطلاعات آماری افتادگی‌ها و افزودگی‌های شش دستنویس شاهنامه در مقاله خالقی مطلق..... ۵۲۹-۵۳۴
- میرافضلی، سیدعلی (رفسنجان): یادداشتی بر چاپ نسخه برگردان «جنگ بیاض»..... ۵۳۵-۵۳۶
- نویپاور، ایکهارد (فرانکفورت): اضافات و اصلاحات درباره نسخه برگردان «الادوار» صفی‌الدین ارموی؛ ترجمه محسن محمدی..... ۵۳۷-۵۴۱

■ مقاله به زبان اروپائی

- Beelaert, Anna Livia (Leiden): *Khatm al-Garā'ib Manuscript of AH 593 (AD 1197)*..... 5 - 18
- Schilling, Alexander M. (Tübingen): **Ein unbekannter Tariḫ zur ostiranischen Geschichte nach dem ersten Teil der "Gesegneten Sammlung" (Maḥmū' al-mubārak) von al-makīn (AD 1273)**..... 19 - 27